

MATICE ČESKÁ – INFORMAČNÍ PANELE V RÁMCI PROJEKTU ČEŠTÍ SPISOVATELE V REGIONECH ČESKÉ REPUBLIKY

Odhalení informačního panelu Jaroslava Havlíčka před jeho rodným domem v Jilemnici dne 11. září 2015 (zleva: Eva Havlíčková, dcera spisovatele, Hana Taudyová, autorka textu na panelu a odborná pracovnice LA PNP). Foto: Pavel Muchka

Putovní výstava o historii a současnosti Matice české ve Vlastivědném muzeu a galerii v České Lípě (7. března – 19. dubna 2015). Foto: Pavel Muchka

Jaroslav Havlíček

* 3. 2. 1896, Jilemnice

† 7. 4. 1943, Praha

Není důležité, zda se nám podařilo to, za čím jsme šli, ale jakou cestou jsme se k tomu ubírali. Život nezměníme, to, co máme ve své moci, je jenom naše vlastní nitro. Uvedme je do harmonie. Přemozme čerty v sobě. Nebe, které odměňuje, je v nás...

Jaroslav Havlíček: Helimadoe, 1940

Julie a Josef Havlíčkovi se syny Josefem a Jaroslavem kolem roku 1898. Rodinný portrét vznikl v jilemnickém ateliéru Hynka Bedníka. (soukromá sbírka)

Bylo mu devatenáct let, když s bratrem a kamarády narukoval jako jednoholetý dobrovolník do Kadaně k 74. pěšímu pluku, s nímž byl třikrát vyslán na frontu. I po letech vzpomínal s vděčností na „nezapomenutelného primáře Vejnarů“, který mu poskytl chvíli oddechu v jilemnické nemocnici i bez skutečných válečných zranění. Sto pět dopisů poslal Havlíček do Jilemnice své milé, která pro něj ve vypjaté době a v daleké cizině představovala domov. Generační válečná zkušenost, umocněná osobním prožitkem, se stala dalším tematickým okruhem Havlíčkových próz.

Po válce v roce 1921 nastoupil Havlíček jako úředník v Živnostenské bance v Praze. O rok později se za ním přestěhovala jeho žena s malým synkem. Zbyněk Havlíček (1922–1969), pozdější surrealistický básník, klinický psycholog, psychoanalytik a překladatel, je tedy dalším významným jilemnickým rodákem. Dcera, výtvarnice Eva (1924), se už narodila v Praze. Možnost bydlet ve vlastním přivedla Havlíčkovo na pražský Spořilov, kde ve dvacátých letech vznikla celá čtvrť domků a vilek. Kolem rodinného domu založil Havlíček zahradu, která byla jeho pýchou a stala se i jeho osudem, o jehož předurčenosti v lidském životě byl přesvědčen. Koncem března 1943 při práci na zahradě nastydl a krátce nato, 7. dubna, zemřel v nemocnici na Bulovce na zápal plic. Bylo mu sedmačtyřicet let. Ve stejném věku zemřel na leukémii i jeho syn Zbyněk. Oba jsou pochováni na jilemnickém hřbitově.

Jaroslav Havlíček netořil lechce, provázela ho nejistota a pochybnosti o kvalitě vlastního díla, umocněná jeho uzavřenou povahou samotáře. Když se v roce 1935 konečně odhodlal vydat svůj první román *Petrolejové lampy* (s komerčním názvem *Vyprahlé touhy*), jenž měl být prvním dílem plánované jilemnické ságy, bylo mu devětatřicet let a v rukopisech už měl připravenou více než polovinu své prozaické tvorby. Jakkoli byl Havlíček jako autor uznáván a kritikou oceňován, zůstal a zůstává ve stínu svých slavnějších vrstevníků. V povědomí širší veřejnosti bývá Havlíčkovo jméno spojováno především s filmovými a televizními adaptacemi jeho románů *Petrolejové lampy* (přepřacované vydání 1944), *Neviditelný* (1937), *Ta třetí* (1939) a *Helimadoe* (1940), a s filmem *Barbora Hlavsová*, jenž byl natočen podle jeho literární předlohy a měl premiéru v roce 1943. Za svého života stačil Havlíček vydat ještě soubor povídek *Neopatrné panny* (1941) a mistrovskou baladickou novelu *Synáček* (1942). Další Havlíčkovy práce, především povídkové cykly, vycházely po autorově smrti jako edice z pozůstatosti.

Jaroslav Havlíček dělil svůj čas mezi občanské povolání bankovního úředníka a literární tvorbu. Mnoho bylo napsáno o tom, jak jej tento „dvojitý život“ ničil. Nepochybně mu přepracování a především neutěšená doba protektorátu podlomily zdraví a pravděpodobně měly podíl i na jeho předčasné smrti. Zároveň mu ale psaní po nocích přinášelo tvůrčí zadostiučinění, stalo se radostnější a především smysluplnější částí jeho života.

Mgr. Hana Taudyová

Mezi stránkami starých dopisů z války zůstává téměř století vložen křehký květ ostrožky a okvětní lístky vličního máku. Havlíček byl zručný kreslíř, jeho obrázky se však dochovalo málo. Většinu si rozebrali spolužáci, profesoři a kamarádi z vojny.

V roce 1991 převzala jméno významného rodáka do svého názvu Městská knihovna Jaroslava Havlíčka v Jilemnici. V rámci oslav 100. výročí narození Jaroslava Havlíčka v roce 1996 byla na jeho rodném domě v Dolení ulici čp. 54 odhalena pamětní deska.

Zřizovatelé: Národní muzeum – Matice česká, sekce Společnosti Národního muzea, ve spolupráci s Památkovým úřadem, Krkonošským muzeem v Jilemnici (Správa KRNP) a městem Jilemnice – duben 2015.
Typografie, tisk: FAST reklamní studio s. r. o., Praha 10
Kontakt: Matice česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, matice_ceska@nm.cz.

Autorem portrétu Jaroslava Havlíčka je známý fotograf a jilemnický rodák Zdenko Feyfar.

Do zpěvníku *Jilemnických písníček* přispěli i oba bratři Havlíčkové: Jaroslav psal texty, Josef skládal hudbu.

Ilustrace *Oty Janečka* k Havlíčkovu románu *Neviditelný*, který vydalo nakladatelství Mladá fronta v roce 1963 k 20. výročí autorova úmrtí.

Jindřich Šimon Baar

* 7. 2. 1869 Klenčí pod Čerchovem

† 24. 10. 1925 Klenčí pod Čerchovem

Nevoláme zpět ke Kristu, neboť Kristus s námi ustavičně jest. Naše heslo zní: Blíž ke Kristu. V jeho učení spočívá jádro socialismu i komunismu. Jeho církev nemá být církví parádní, vnější, sportem, ale společností lidí, kteří mají stejný vztah k Bohu. Je to tedy cosi hlavně niterného, co se dobře může obejít bez byrokratického aparátu, který církvi nejvíce škodí.

J. Š. Baar

Rodný dům J. Š. Baara v Klenčí pod Čerchovem. (Literární archiv PNP)

Jindřich Šimon Baar s maminkou pravděpodobně na faře v Ořechu. (Literární archiv PNP)

tajemství, propojeného s osudy celého Božího stvoření, a přitom vždy osamoceno a jedinečno. Baar, zjednodušeně chápaný jako pouhý tradiční vypravěč, se tehdy ukazuje jako autor překvapivě moderní, předchůdce Jakuba Demla nebo Jana Čepa.

Třetí část Baarova díla je nebeletristická. Tvoří ji sbírky kázání (často ostře sociálně kritických), články, dopisy přátelům z Katolické moderny či brožura *Na obranu reformního programu Jednoty katolického duchovenstva československého* (1920). Baar přivítal vznik Československé republiky jako šanci pro vnitřní obnovu katolické církve, pro její demokratizaci a přiblížení společnosti nové doby. Po útěku rakušáckého arcibiskupa Huyna (jenž za války navštívil Ořech, sklídlil zde pro svou špatnou češtinu nelibost a od Baara obdržel petici s výzvou, aby se více zastával českého národa) několik měsíců fakticky vedla církevní správu v Čechách

Ilustrace Artuše Scheinera ke knize J. Š. Baara *Paní komisarka* z třicátých let 20. století.

Jindřich Šimon Baar stojí jakoby na pomezí několika světů: Stojí téměř na konci dlouhé řady kněží-spisovatelů, kteří byli jednou z vůdčích sil národního obrození 19. století. Stojí mezi klasiky venkovského románu přelomu 19. a 20. století. Ale stojí i v samém centru hnutí Katolické moderny, která se na počátku 20. století odvážně pokusila otevřít české katolické prostředí potřebám nové doby.

Pokud jde o místa, spojená s Baarovým životem a dílem: literární povýšil na mýtus především dva kouty české země. Předně rodné Chodsko, které spojil s mýtem Boženy Němcové v trilogii *Paní komisarka – Osmáctýřicátníci – Lúsy* (1923–1925). Dále jihočeskou Putim u Písku, kde jako chlapec pobýval u svého strýce, faráře Josefa Baara, a kde našel látku pro svůj „selský mýtus“, tedy pro svůj dodnes nejoblíbenější román *Jan Cimbura* (1908). Avšak, nejstálejším Baarovým kněžským působištěm – místem, kde vznikla velká část jeho díla i odkud se v letech 1918–1919 účastnil zápasu o modernizaci české církve – byl Ořech. Zde působil nejprve jako kaplan (1895–1897) a poté jako farář (1909–1919).

Baarovo dílo lze rozdělit na tři části. První tvoří „kněžský cyklus“, tedy řada próz, líčících „zevnitř“ život na českých katolických farnostech. V těchto prózách je přítomno jak laskavé pochopení, tak nemilosrdný realismus, a jak hořký smích nad lidskými slabostmi i chybami dobového církevního systému, tak občasný patos při líčení usilovných snah některých kněží. Román *Cestou křížovou* (1900) líčí idealismus a ztroskotání mladého kaplana; *Farská panička* (1906) panovačnost hospodyně; *Žolinka* (1908) přehnaný vztah starého kněze k pejskovi; *Stavěť* (1908) knězovo bloudění v labyrintu církevní a státní byrokracie; a tak dále. Baar nikdy neútočí přímo na celibát ani na hierarchické zřízení církve – jen ukazuje v praxi jejich časté neblahé důsledky.

Druhou část Baarova díla tvoří „selský cyklus“, jehož vrcholem je zmiňovaný *Jan Cimbura*. V této podobě Baar není „modernistou“, ale naopak oslavovatelem tradiční venkovské komunity, která se řídí stálým během církevního i zemědělského roku. Smrt hlavního hrdiny není v tomto pojetí světa tragédií, ale happyendem, dovršením smysluplného života. V některých venkovských prózách, jako jsou povídky *V temných barvách* (1916), však Baar překračuje i tuto tradiční poetiku ještě dál, směrem ke křesťanskému existencialismu – směrem k nahlížení lidského osudu jako

životní i literární dílo stále čeká.

Prof. Mgr. Martin C. Putna, Dr.

Jindřich Šimon Baar. (Literární archiv PNP)

Obálka Baarovy knihy *Bolestné vánoce. Pobožnost u jeslíček. Památka na válečná léta 1914–1917* od Františka Urbana z roku 1917.

Interiér kostela Svatého Jana Křtitele v Ořechu z dvacátých let 20. století. (Literární archiv PNP)

Zřizovatelé: Národní muzeum – Matice česká, sekce Společnosti Národního muzea, ve spolupráci s obcí Ořech – září 2015.
Typografie, tisk: FAST reklamní studio s. r. o., Praha 10. Kontakt: Matice česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, email: matice_ceska@nm.cz.

Karel Slavoj Amerling

* 18. 9. 1807

† 2. 11. 1884

Budeč jest prastará naše škola, založená Krokem, a má (dej bůh) věštit budoucnost.

Amerlingův list Tomáši Burianovi z 3. 4. 1839

Mé heslo jest a zůstane, dokud dýchat budu: Budeč a Budeč, buďč, báč a budovač všeho, co jen národu našemu velikou Budoucnost jeho zjednatí může.

Amerlingův list Martinu Sedlákovi z 12. 11. 1861

Karel Slavoj Amerling na anonymní malbě (olej na plátně), kolem roku 1877. Předlohou k obrazu byla fotografická podoběnka. (Národní muzeum)

Karel Slavoj Amerling na počátku sedesátých let 19. století. (Literární archiv PNP)

Františka Svatava Amerlingová (1812–1887), manželka K. S. Amerlinga. (Literární archiv PNP)

Knížka o hmyzech. Amerling byl velkým propagátorem názorného vyučování. Pro pedagogické potřeby proto sestavil celou řadu obrazových tabulí, jež byly jako vyučovací pomůcky vydány tiskem. Důraz na hospodářské a řemeslné vzdělávání je i z nich jasně patrný. (Literární archiv PNP)

Karel Slavoj Amerling se narodil dne 18. září 1807 v Klatovech z druhého manželství svého otce, který vlastnil ve městě hostinec a v okolí města polnosti. Ve věku od pěti do jedenácti let byl vychováván v rodině rodičů své matky v nedalekých Chudenicích, kde rovněž navštěvoval farní školu. Středoškolská studia absolvoval na klatovském gymnáziu, studia univerzitní pak započal ve Vídni. Již zde se začala výrazně projevovat jeho celoživotní touha proniknout do velmi různých oblastí lidského vědění a tyto propojovat. Krom filozofické univerzitní přípravy tak absolvoval kurzy vychovatelství, archeologie, estetiky či hospodářských nauk. Vysokoškolská studia pak završil v Praze studiem medicíny. Po absolutoriu získal nejprve místo asistenta na katedře mineralogie a zoologie u Jana Svatopluka Presla, později se stal asistentem přírodovědce Kašpara hraběte Šternberka.

Od třicátých let 19. století se úhelným kamenem všech jeho dalších snah stalo vzdělávání a výchovné působení. Amerling se celý život úzkostlivě vyhýbal aktivitám politického charakteru, přesto měl vizi velké proměny české společnosti do sebevědomého a uvědomělého národního celku s rozvinutou vědou i kulturou. Tato budoucí společenská revoluce se ale měla v jeho pojetí odehrát výhradně skrze vzdělávání nových generací. Aktivit zaštitěných těmito cíli vyvíjel Amerling mnoho. Stal se propagátorem hospodářského vzdělávání širokých vrstev. Stál u počátku vyššího vzdělávání českých žen, když od konce třicátých let do druhé poloviny let čtyřicátých přednášel v sebevzdělávacím kroužku pražských vlastenek vedených Bohuslavou Rajskou (Amerling po jistý čas usiloval o její ruku, nakonec bez úspěchu). Snažil se rovněž zlepšit vzdělávání českého učitelstva, podněcoval vzdělavatelskou svépomoc učitelů a spoluzakládal časopis *Posel z Budeče*, jenž byl jedním z prvních českých pedagogických periodik. Nejvíce ambiciózním plánem, o jehož realizaci se Amerling v letech 1839–1848 pokusil, bylo vybudování soukromého vyučovacího ústavu, který by plnil roli ideálního „univerzálního všeučiliště“ schopného zásadně kultivovat český národ. Ústavu, jehož budova byla vystavěna v Praze (na nártož ulic Žitné a V Tůních), dal Amerling název Nová Budeč, aby tak ideově navázal na tradici spjatou s Budčí u Zákolan. Zdejšímu místu totiž připisoval ve svých úvahách mimořádný historický i symbolický význam. Zprávy z legend, že právě zde byl v dětství vzděláván svatý Václav, považoval Amerling mylně za důkaz, že na tomto místě existovala dlouhá pedagogická tradice ještě z předkřesťanských dob dávných Slovanů. Při hledání toho, jak přesně tato tradice mohla vypadat, vycházel rovněž z textů *Rukopisů královédvorského a zelenohorského*, jež jsou dnes považovány za podvržené. Krom toho Amerling význam místního jména Budeč často a rád vykládal jako příbuzný mj. ke slovům „bude“ a „budoucnost“. Amerlingova škola tak měla být místem, kde se naváže na slavnou minulost ještě slavnější budoucnosti národa. Přehnaně ambiciózní, nereálné plány doplatily na Amerlingovu nepraktičnost a jeho nerozvážné hospodaření. Roku 1848 musela být činnost ústavu kvůli

Dnes již téměř zapomenutý Amerling patřil v období třicátých a čtyřicátých let 19. století k nejoblíbenějším postavám českého společenského života, měl nepopíratelnou schopnost svým charismatem proroka přesvědčit a strhnout ostatní. Od následující dekády nicméně začalo jeho vzdalování se hlavním proudům české vědy a kultury, jeho práce se setkávaly buď přímo s kritikou, či častěji s nezájmem. Roku 1868 byl penzionován z místa ředitele hlavní školy. Závěr života věnoval Amerling mj. opětovnému pokusu o překonání specializace věd a propojení veskerého vědění do jediné nauky, kterou nazval fyziokracii. Roku 1871 inicioval zřízení specializovaného ústavu pro slabomyslné děti – tzv. Ernestinum sídlilo ve Šternberském paláci na Hradčanech. Amerling se stal jeho ředitelem (jeho manželka Svatava byla tajemnicí instituce) a i zde rozvinul komplikovaně zdůvodněný vzdělávací systém, jehož cílem ovšem byla chvályhodná a dobově zdaleka nesamozřejmá snaha o maximální rozvinutí možností chovanců. Přímou v Ernestinu a ve funkci ředitele Amerling dne 2. listopadu 1884 zemřel.

Jeho sen vybudovat univerzitní učiliště přímo na Budči (a přenést sem tělo Jana Amose Komenského) se jako řada jeho dalších málo reálných vizí neuskutečnil. Podle přání vysloveného v závěti byly alespoň na hřbitově vedle budečské rotundy uloženy jeho vlastní ostatky, jeho žena Svatava zde spočinula o tři léta později. Amerlinga jako rozporuplnou a fascinující postavu, jež se sice v mnohém mýjela s praktickým životem, ovšem vlasteneckým zápalem a vizionářstvím byla zároveň pro druhou fázi národního obrození v mnohém typická, zachytil ve svém románu *Informátor* z cyklu *Ten, který bude znalec českého národního hnutí*, literární historik a prozaik Vladimír Macura.

PhDr. Lucie Kořínková

Přívodní podoba hrobu K. S. Amerlinga a F. S. Amerlingové na Budči. (Literární archiv PNP)

Dochovaný fragment Amerlingova encyklopedického slovníku pro dámy. (Literární archiv PNP)